

Bronisław Geremek

W poszukiwaniu zjednoczonej Europy

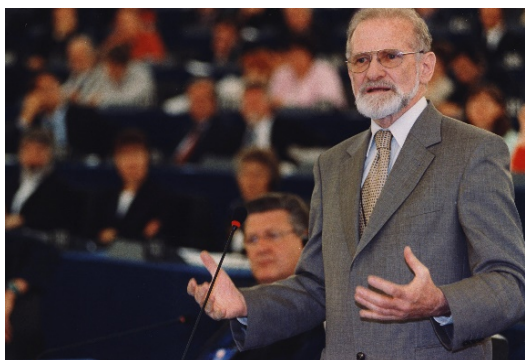
SYNTEZA

Od spędzonego w getcie warszawskim dzieciństwa aż do tragicznej śmierci w wypadku samochodowym w 2008 r., podczas podróży służbowej do Parlamentu Europejskiego, Bronisław Geremek mierzył się z wieloma osobistymi, zawodowymi i politycznymi wyzwaniem w nieustannie burzliwych czasach. Był historykiem cieszącym się uznaniem na całym świecie. Interesował się zmarginalizowanymi, wykluczonymi i ubogimi w epoce średniowiecza, prowadząc badania na ich temat na Sorbonie i na Uniwersytecie Warszawskim.

Inwazja wojsk radzieckich na Czechosłowację w 1968 roku zapoczątkowała jego polityczne zaangażowanie po stronie przeciwników reżimu komunistycznego. W podziemiu prowadził wykłady z historii a w 1976 r. stanął w obronie robotników prześladowanych po protestach przeciwko drożyznie. W sierpniu 1980 r. przyjechał do Gdańska, by poprzeć strajk, którym kierował Lech Wałęsa. Profesor został następnie jednym z doradców założyciela Solidarności.

Przez swoje zaangażowanie został internowany po wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 r. i stracił stanowisko wykładowcy, jednocześnie jednak właśnie dzięki tej postawie uczestniczył w negocjacjach między władzą komunistyczną a opozycją demokratyczną w 1989 r. Zdobył mandat poselski w wyborach do pierwszego częściowo demokratycznego parlamentu w bloku komunistycznym, a następnie został ministrem spraw zagranicznych i zapoczątkował negocjacje w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. W 2004 roku został wybrany na posła do Parlamentu Europejskiego.

Przedmiot badań historyka obejmował Europę jako cywilizację, a także zagadnienia tożsamości i integracji europejskiej oraz społeczeństwa obywatelskiego. Dzięki prowadzonym badaniom historycznym wykształcił w sobie umiejętność dogłębnej analizy. Wykorzystywał ją później w działalności politycznej, zarówno w rozważaniach, jak i w zaangażowaniu w sprawy europejskie. W tym właśnie duchu twierdził, że konieczne jest utworzenie europejskiej przestrzeni publicznej, która będzie miejscem obywatelskiego zaangażowania i europejskiej świadomości.

W tym Briefingu

- Wprowadzenie
- Dziecko getta
- Powojenne lata kształcenia
- Zaangażowanie intelektualne i polityczne po stronie opozycji
- Od Okrągłego Stołu do Sejmu
- Zaangażowanie europejskie i transatlantyckie
- Geremek – myśliciel europejski

Wprowadzenie

21 maja 1998 r. w Akwizgranie, podczas uroczystości wręczenia [Nagrody Karola Wielkiego](#) za „wyjątkowy wkład w jednoczenie Europy” „w działalności literackiej, naukowej, gospodarczej i politycznej”, Bronisław Geremek zastanawiał się nad charakterem [swojego wkładu](#). Przywołał postacie swoich znakomitych poprzedników, Jeana Monneta¹, którego podziwiał za wizję francusko-niemieckiego pojednania przedstawioną w 1943 r., czyli jeszcze w trakcie wojny, i wdrożoną zaledwie pięć lat po klęsce hitlerowskich Niemiec. On sam, spoglądając na Zachód, podążał za wielkim marzeniem o wolności. I tak w 1989 r. wziął udział w negocjacjach, które doprowadziły do pokojowego przyjęcia w Polsce ustroju demokratycznego, a także do jej przystąpienia do UE i do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO).

Nagroda Karola Wielkiego, Akwizgran

Źródło: Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka, zdjęcie A. Giesz.

Oprócz Nagrody Karola Wielkiego polityk otrzymał wiele innych wyróżnień. Został odznaczony orderem Oficera Legii Honorowej we Francji i Krzyżem Wielkiego Oficera Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec. Otrzymał między innymi [Order Orła Białego](#), najwyższe polskie odznaczenie, oraz [Krzyż Wielki](#) Orderu Leopolda II, najbardziej prestiżowe odznaczenie w Belgii.

Dziecko getta

Benjamin Lewertow urodził się w Warszawie 6 marca 1932 r. w rodzinie żydowskiej. W wieku zaledwie 8 lat poznał, czym jest piętno żółtej gwiazdy, wykluczenie, a następnie życie w nędzy i głodzie w przepelnionym brutalnymi represjami getcie. Udało mu się uciec z matką i przetrwać holokaust. Do końca wojny ukrywał się z dala od Warszawy u Stefana Geremka. Jego ojciec zginął w Auschwitz, a [brat](#), ocalały z obozu koncentracyjnego, wybrał emigrację.

Jego przemówienie [wygłoszone w Bundestagu 27 stycznia 2002 r.](#) z okazji upamiętnienia ofiar narodowego socjalizmu było jedną z nielicznych okazji, kiedy podzielił się wspomnieniami z tamtych czasów i podkreślił, jak ważna jest pamięć o tym okresie w kontekście stosunków polsko-niemieckich. Dla historyka stosunki między narodami muszą być oparte na prawdzie historycznej, obejmującej zarówno chwilę odwagi i solidarności, jak i czasy nędzy, krwi i potu. Doświadczenia wojenne obudziły w nim wrażliwość na [los wykluczonych](#) i biednych. Problematyka ta wyznaczyła główny kierunek jego zaangażowania politycznego i stała się przedmiotem jego badań historycznych.

Powojenne lata kształcenia

Stefan Geremek, który z narażeniem życia uratował Bronisława, a później go adoptował, nie tylko dał mu nowe nazwisko, ale też wprowadził go na drogę wiary katolickiej. Bronisław Geremek uczęszczał do szkoły katolickiej, a pod koniec lat czterdziestych wrócił do [Warszawy](#) i podjął studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim, swojej Alma Mater. Oficjalne wypowiedzi o konieczności poprawy losu biednych oraz wprowadzenia zmian na rzecz większej sprawiedliwości społecznej bardzo do niego przemawiały. W 1950 roku wstąpił w szeregi PZPR. Kiedy jednak w 1968 r. wojska radzieckie, przy godnym pożałowania wsparciu ze strony Polski, przeprowadziły inwazję na Czechosłowację, tłumiąc tym samym Praską Wiosnę i nadzieję na „socjalizm z ludzką twarzą”, Geremek oddał legitymację partyjną po latach rozczarowań wywołanych rozdzwieniem między obietnicami a rzeczywistością.

Stojąc w obliczu wszechobecnej propagandy, nieoszczędzającej nawet prac naukowych, i dysponując bardzo ograniczoną swobodą akademicką, młody historyk wybrał odległą i mniej

strategiczną z punktu widzenia władz politycznych epokę: średniowiecze. Swoje badania prowadził u boku Mariana Małowista, twórcy polskiej szkoły historycznej i interdyscyplinarnej analizy historycznej. W 1955 roku rozpoczął pracę naukową w Polskiej Akademii Nauk, z którą pozostał związany, wyłączywszy przerwę w latach 1985–1989, aż do [przejęcia na emeryturę w 2001 roku](#).

Wymiana intelektualna z wolnym światem

Dzięki stypendiom rządu francuskiego w latach 1956, 1957 i 1962 oraz znajomości języka francuskiego studiował w prestiżowej École Pratique des Hautes Études w Paryżu. Jego badania nad paryskim marginesem społecznym zapewniły mu uznanie na arenie międzynarodowej. Stał się jednym z głównych specjalistów zajmujących się średniowieczną Francją, zwłaszcza w kontekście wykluczenia i marginalizacji. W Paryżu swoje badania prowadził w duchu [szkoły Annales](#), uznając jej założycieli F. Braudela i G. Duby'ego za swoich mistrzów.²

W 1960 roku zaczął przygotowywać pracę doktorską. Pełnił wówczas funkcję starszego asystenta na Sorbonie, gdzie stworzył Ośrodek Kultury Polskiej. Kierował nim w latach 1962-1965. Swoje życie naukowe dzielił między Francją i Polską. Dzięki niemu polscy historycy mogli poznać środowisko Annales.

Zaangażowanie intelektualne i polityczne po stronie opozycji

Pod koniec 1975 roku podpisał „[list siedmiu](#)” na znak protestu przeciwko wpisaniu do polskiej konstytucji przewodniej roli partii oraz sojuszu ze Związkiem Radzieckim. Gdy w czerwcu 1976 r. władze komunistyczne stłumiły strajki robotników protestujących w Ursusie i w Radomiu przeciwko drożyznie, zacieśniły się więzi pomiędzy intelektualistami i robotnikami – dwiema grupami, które jak dotąd walczyły osobno. Powstał Komitet Obrony Robotników (KOR), który pomagał w organizowaniu pomocy dla robotników. Geremek widział w nim realizację swojej idei zbliżenia robotników i intelektualistów.³

W latach 1978–1981 profesor wykładał na [Uniwersytecie Latającym](#). Podziemne nauczanie w mieszkaniach prywatnych i w kościołach obejmowało przedmioty zakazane przez władze, takie jak historia niemarksistowska czy literatura. Zaangażowanie po stronie opozycji spowolniło karierę akademicką Geremka. Tytuł profesora otrzymał dopiero w 1989 roku. Uzyskał zgodę na tylko jeden wyjazd zagraniczny – do Woodrow Wilson International Center⁴ w 1978 roku. Jego publikacje ukazywały się rzadko. Dwie książki, zanim ukazały się w Polsce, zostały wydane we Francji⁵ i we Włoszech⁶.

W sierpniu 1980 r. wybuchł strajk w Stoczni Gdańskiej. Wraz z Tadeuszem Mazowieckim, katolickim intelektualistą i przyszłym premierem pierwszego niezależnego od władzy komunistycznej rządu, Geremek przywiózł podpisany przez wybitnych intelektualistów list poparcia dla strajkujących. Lech Wałęsa powierzył im zadanie powołania komisji ekspertów pomagających robotnikom w negocjacjach z przywódcami komunistycznymi.⁷ Kiedy profesor objął funkcję doradcy Lecha Wałęsy, jego życie zostało podporządkowane zaangażowaniu na rzecz Solidarności. Pierwszy niezależny związek zawodowy utworzony za czasów władzy komunistycznej w bloku wschodnim został zakazany 13 grudnia 1981 r. W trakcie stanu wojennego Bronisław Geremek został zamknięty na ponad rok w

Andriej Sacharow, Elena Bonner, Danuta Wałęsa, François Mitterrand, Lech Wałęsa i Bronisław Geremek

Źródło: Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka. Zdjęcie zrobione z okazji 40. rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Paryż, grudzień 1988 r.

ośrodka internowania. Po krótkim powtórnym aresztowaniu w 1983 r., został objęty amnestią i odzyskał wolność.

Od Okrągłego Stołu do Sejmu

Stan wojenny nie zdołał zdusić w Polsce ducha wolności, mimo że kraj pogrążył się w kryzysie gospodarczym i politycznym. Osłabione strajkami władze komunistyczne zgodziły się na rozmowy z przedstawicielami opozycji i kościoła katolickiego. W sytuacji napięć i potencjalnego zagrożenia ze strony radzieckiego sąsiada, na początku 1989 r. Bronisław Geremek ponownie znalazł się u boku Lecha Wałęsy, by wynegocjować pewne prawa dla związków zawodowych i obywateli. Te negocjacje doprowadziły do pierwszych [półdemokratycznych wyborów](#) w bloku wschodnim. Wybrany na posła na Sejm, jako jeden z pierwszych od czasów wojny przedstawicieli opozycji wobec władz komunistycznych, Geremek zasiadał w Komisji Konstytucyjnej oraz w Komisji Spraw Zagranicznych, której przewodniczył do 1997 r.

Geremek konsekwentnie wypowiadał się w duchu swoich wartości, nie zważając na doraźne interesy polityczne, pozostając wiernym logice opozycyjnej. Skierowane przeciwko niemu narastające insynuacje, agresja i wrogość były ceną, którą przyszło mu zapłacić w trakcie pierwszych sporów politycznych w raczkującej demokracji.⁸ Kandydował bez powodzenia na premiera.

Wielokrotnie wyrażał swoje przekonanie, że miejsce Polski jest w Unii. W czasie debaty na temat polityki zagranicznej w polskim Sejmie w maju 1994 r. określił przystąpienie Polski do [struktur UE](#) oraz NATO jako główny cel [polskiej dyplomacji](#), stanowiący gwarancję bezpieczeństwa kraju. Jako zdeklarowany Europejczyk podkreślał obopólną korzyść z rozszerzenia granic UE na Europę Środkową. Uważał, że przystąpienie Polski do Unii powinno opierać się zarówno na przemianach gospodarczych, jak i demokratycznych, co na zawsze wykluczyłoby wszelkie pokusy autorytaryzmu. Wśród wymienianych przez parlamentarzystę wyzwań znalazły się kwestie gospodarcze i finansowe, ale także bariery mentalne, które należało przełamać, aby kraj nie zamknął się w sobie, lecz dążył do otwarcia się na wolny, oparty na współpracy świat.

Postrzegał Trójkąt Weimarski (Polska, Niemcy i Francja) jako mechanizm, który potencjalnie wsparłby ten proces. Uważał go też za krok w kierunku polsko-niemieckiego pojednania, niezwykle istotnego⁹ z punktu widzenia polityki zagranicznej oraz stosunków dobrosąsiedzkich. Marzył, aby złożona z Polski, Czech, Słowacji i Węgier Grupa Wyszehradzka wyznaczyła wspólną wizję polityki tych krajów w kwestii stosunków z sąsiadami na Wschodzie. Jego wizja Europy, w której Polska pełni rolę pomostu między Zachodem i Wschodem, wykraczała poza ramy UE.

Dyplomacja alternatywna

W latach 80. Bronisław Geremek wyznaczył podstawy polskiej dyplomacji, niezależne od tych oficjalnie przyjętych. Ta „dyplomacja alternatywna”, w ramach której nie kwestionowano miejsca Polski w bloku wschodnim, została w pewnym stopniu uznana przez władze, a także doceniona przez zachodnich partnerów za jej umiarkowany charakter.

Po wojskowym zamachu stanu w grudniu 1981 r. zachodni dyplomaci i przedstawiciele środowiska akademickiego domagali się uwolnienia Geremka, a władze wielokrotnie blokowały jego karierę naukową. Po spotkaniu z brytyjskim ministrem spraw zagranicznych Geoffreyem Howe'em w 1985 r. Geremek został odwołany ze stanowiska w Polskiej Akademii Nauk, na które powrócił w 1989 r.

Od 1985 r. zachodni dyplomaci włączali do programu swoich oficjalnych wizyt spotkania z Bronisławem Geremkiem czy Lechem Wałęsą, którzy byli wówczas zwykłymi obywatelami.

Podczas wizyt na Zachodzie pod koniec lat 80. delegacje Solidarności kierowały się określonymi przez Geremka zasadami „dyplomacji alternatywnej” i popierały prośby o pomoc ze strony reżimu, uznając miejsce i rolę partii komunistycznej.

W latach 1989 i 1990 profesor był głównym partnerem w rozmowach z dyplomatami zachodnimi, zaniepokojonymi bardzo szybkim rozwojem sytuacji w Polsce i ryzykiem destabilizacji bloku.

Umiarkowany kierunek dyplomacji obrany przez Geremka spotkał się z mieszanymi reakcjami w szeregach opozycji, ale przede wszystkim stawiał w trudnej sytuacji reżim, który do czasu zakwestionowania obowiązującego systemu politycznego nie mógł się tej dyplomacji przeciwstawić.

Źródło: Patryk Pleskot, [Siła alternatywnej dyplomacji](#), Warszawa, 2010 .

Nieustanną inspiracją dla Bronisława Geremka była europejska i transatlantycka integracja [Hiszpanii](#), kraju porównywalnego do Polski pod względem wielkości i liczby mieszkańców oraz dzielącego tę samą tradycję katolicką. Często z podziwem mówił o Hiszpanii, której pokojowe przejście od frankizmu do członkostwa w Unii powinno stanowić wzór do naśladowania dla Polski.

Zaangażowanie europejskie i transatlantyckie

Pełniąc obowiązki ministra spraw zagranicznych od 1997 r. do dymisji rządu Jerzego Buzka w czerwcu 2000 r., Bronisław Geremek podjął się dalszych starań na rzecz wstąpienia Polski do NATO i UE. Zaledwie kilka dni przed rozpoczęciem rozmów akcesyjnych minister przedstawił w Sejmie [postępy](#) poczynione na tej drodze, obranej przez naród oraz wszystkie partie polityczne rządzące Polską po 1990 roku. Potwierdził swoje przekonanie, że integracja europejska nie stanowi zagrożenia dla tożsamości krajów członkowskich, lecz bastion zapewniający bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

31 marca 1998 r. przypadło mu w udziale otwarcie [negocjacji w sprawie przystąpienia](#) Polski do Unii Europejskiej. W swoim oświadczeniu położył nacisk na przywiązanie swojego kraju do wartości i podstawowych zasad UE, takich jak demokratyczne rządy, poszanowanie praw człowieka, otwarte i pluralistyczne społeczeństwo oraz wolny rynek jako najlepsza forma organizacji społeczeństwa. Potwierdził, że Polska podziela te wartości, jego zdaniem mające swoje korzenie w chrześcijaństwie, a także zasady równości, solidarności i pomocniczości stanowiące podstawę integracji europejskiej. Podkreślił także mocne strony swojego kraju: młode i dobrze wykształcone społeczeństwo utrzymujące pozytywne i stabilne stosunki z sąsiadami na Wschodzie. Zwrócił uwagę, że pomyślna integracja europejska wymaga dialogu z partnerami społecznymi. Rok później, przedstawiając [podsumowanie w Sejmie](#), wyraził przekonanie, że należy zintensyfikować negocjacje. Zwrócił uwagę na niewystarczającą gotowość krajów członkowskich UE do przyjmowania nowych państw oraz na negatywne stereotypy na ich temat, w szczególności w odniesieniu do mobilności pracowników. Zdaniem ministra konieczne były działania podkreślające pozytywne dla wszystkich zainteresowanych stron aspekty rozszerzenia granic UE.

Mając miejsce kilka dni wcześniej przystąpienie Polski wraz z Węgrami i Czechami do NATO było pierwszą ekspansją bloku na wschód. 12 marca 1999 r. w trakcie oficjalnej uroczystości w Bibliotece Trumana w Kansas City w stanie Missouri minister Geremek złożył protokoły przystąpienia Polski do [NATO](#) w obecności sekretarza stanu Madeleine Albright, z pochodzenia Czeszki. Był to pierwszy krok umożliwiający Polsce wyrwanie się z szarej strefy między Zachodem a Rosją. Zwieńczył on wezwania do uznania należnego jej miejsca w rodzinie zachodnich demokracji, [w wolnym świecie](#). W tym samym duchu wraz z Madeleine Albright założył [Wspólnotę Demokracji](#) na konferencji ministerialnej w Warszawie w 2000 roku, podczas której 106 krajów podpisało [Deklarację Warszawską](#) na rzecz ustanawiania ustrojów demokratycznych i ich umacniania na świecie.

Doktor *honoris causa*

Uniwersytet François Rabelais'go w Tours prawdopodobnie jako pierwszy przyznał Geremkowi tytuł *doktora honoris causa*, co stało się w 1982 roku, w czasie, gdy profesor przebywał jeszcze w więzieniu.* Ten sam tytuł przyznał mu również najstarszy uniwersytet w Polsce – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, najstarszy uniwersytet w Europie – Uniwersytet Boloński, a także Uniwersytet Columbia w Nowym Jorku.

* Patrz przypis na stronie 8.

Zaangażowanie akademickie

Uzyskana dzięki prowadzonym badaniom perspektywa historyczna pozwoliła mu analizować¹⁰ życie polityczne z innego punktu widzenia – w latach 1992 i 1993 nadal uczył pomimo zaangażowania politycznego. Był drugim, po wielkim poecie [Adamie Mickiewiczu](#), Polakiem, który otrzymał katedrę w Collège de France. Jego wykład inauguracyjny wygłoszony w 1993 roku został poświęcony „Historii społecznej: wykluczeniu i solidarności”.

W 2002 roku objął [Katedrę Cywilizacji Europejskiej](#) w Kolegium Europejskim w [Natolinie](#) pod Warszawą. Już w 1992 r. przyczynił się do rozwoju tego drugiego po Brugii kampusu Kolegium Europejskiego, gdzie szkoli się część europejskich elit. Stworzył tam podwaliny analizy integracji europejskiej w kontekście historycznym oraz wprowadził podejście antropologiczno-społeczne i wizję Europy rozciągającej się na wschód. W 2011 roku, już po jego śmierci, Parlament Europejski ku jego pamięci przemianował ten kierunek na „Katedrę Cywilizacji Europejskiej Parlamentu Europejskiego im. Bronisława Geremka”. Powstała też [Nagroda im. Prof. Bronisława Geremka](#), przyznawana wybitnym publikacjom poświęconym cywilizacji i historii europejskiej.

W latach 2006–2008 Geremek był prezesem [Fundacji Jeana Monneta na rzecz Europy](#) z siedzibą w Lozannie. Fundacja opublikowała teksty jego wykładów na temat UE w jednym z [Cahiers rouges \(Czerwonych Zeszytów\)](#).

Europoseł

Po wejściu Polski do Unii 1 maja 2004 r. Bronisław Geremek został [wybrany](#) 13 czerwca 2004 r. na jednego z [54 polskich posłów do Parlamentu Europejskiego](#). Wstąpił w szeregi Porozumienia Liberalistów i Demokratów na rzecz Europy (ALDE) i zasiadł w [komisjach](#) spraw konstytucyjnych i spraw zagranicznych oraz w delegacji UE-Rosja.

Jego popularność i głębokie, długoletnie zaangażowanie w działania na rzecz integracji europejskiej sprzyjały jego [kandydaturze](#) na przewodniczącego Parlamentu. Uzyskał 208 głosów, a wynik ten przewyższał liczbę głosów oddanych przez jego grupę (88) oraz przez grupę Zielonych (44). Po wewnętrznych negocjacjach między ugrupowaniami politycznymi oraz ze względu na wypowiedzi uważane za konserwatywne i poparcie dla wojny w Iraku przegrał z Josepem Borrellem, kandydatem socjalistów (388 głosów). „Marzę o Europie opartej na solidarności i sprawiedliwości”, deklarował w swoim [wystąpieniu wyborczym](#), opowiadając się za „coraz bardziej zjednoczoną Europą”. Chciał, aby Parlament Europejski stał się „miejscem strategicznej debaty”, „wspólnotą narodów i obywateli, tak jak jest cała Unia, dlatego, że narody są bogactwem Unii Europejskiej. Jeżeli potrafimy uczyć się żyć razem, to będziemy spełniali swoją rolę.” Podobnie jak w polityce polskiej tak w europejskiej jego postawa moralna przeważała nad poglądami politycznymi, przez co zajmował niekiedy trudne do pogodzenia stanowiska, na przykład sprzeciwiając się nacjonalizmowi i ksenofobii, ale jednocześnie podkreślając uczucia narodowe.¹¹

Nie ustając w działaniach, poseł Geremek wraz z innymi posłami do PE kierował pisemne oświadczenia do instytucji europejskich i państw członkowskich w obronie takich spraw jak: [likwidacja ubóstwa](#) w Europie, budowa bardziej sprawiedliwego europejskiego modelu społecznego, podpisanie przez wszystkie państwa członkowskie [Karty praw podstawowych](#) odzwierciedlającej europejskie wartości społeczne, unia [polityki zagranicznej](#), bezpieczeństwa i obrony, rocznica [17 września 1939 roku](#) jako element zbiorowej pamięci.

W tym ostatnim dokumencie, napisanym wspólnie z czterema innymi posłami do PE, wezwał „instytucje UE i państwa członkowskie do zapewnienia tym tragicznym faktom (sowiecka agresja na Polskę 17 września 1939 r., która nastąpiła po ataku Niemiec hitlerowskich) miejsca w zbiorowej pamięci Europy” i oświadczył, że „trwałe więzi europejskie, oparte na pojednaniu narodów i szacunku dla wolności, można zbudować jedynie na fundamencie prawdy historycznej o wydarzeniach w Europie w XX wieku”.

We wrześniu 2005 r. wraz z grupą posłów zainicjował rezolucję poświęconą 25. rocznicy [Solidarności](#). W tekście podkreślono związek pomiędzy walką polskich robotników a upadkiem żelaznej kurtyny, co otworzyło drogę do zjednoczenia Europy wokół wartości takich jak wolność i solidarność. Geremek ponownie podjął ten temat w 2007 r. podczas debaty w Parlamencie Europejskim na temat ryzyka [zamknięcia Stoczni](#) Gdańskiej. Przypominając, że miejsce to „jest jednym z wielkich miejsc pamięci europejskiej i świadectw, że solidarność społeczna jest jedną z wartości konstytutywnych Unii Europejskiej”, zwrócił się do Komisji Europejskiej o ponowne

rozważenie zalecenia, które mogło doprowadzić do zamknięcia tego miejsca o historycznym znaczeniu.

Poseł pozostał wierny swojemu zaangażowaniu na rzecz Polski otwartej i liberalnej w interpretowaniu swojej własnej historii. W kwietniu 2007 r. wraz z Tadeuszem Mazowieckim sprzeciwił się [ustawie lustracyjnej](#), która miała odsunąć od życia politycznego osoby współpracujące w przeszłości z komunistycznymi służbami specjalnymi. Doświadczony tego procederu w 1997 r., Geremek potępił powołanie „policji pamięci”, która „rozbraja obywateli w obliczu oszczerczych kampanii, osłabiając prawną ochronę ich praw”. Zgodnie z nową procedurą odmowa ta pozbawiłaby go mandatu posła do PE. W obliczu tego zagrożenia [w Parlamencie Europejskim odbyła się debata](#), w czasie której posłowie stanęli [w jego obronie](#). Trybunał Konstytucyjny uznał [niekonstytucyjność](#) elementów tej procedury, kładąc tym samym kres ożywionej polemice.

Bronisław Geremek zginął 13 lipca 2008 r. w Polsce w wypadku samochodowym podczas podróży do Brukseli, gdzie miał kontynuować swoją pracę w Parlamencie Europejskim. W kwietniu 2009 r. [odbyła się uroczystość nadania dzielnińcowi Parlamentu Europejskiego w Strasburgu imienia Bronisława Geremka](#).

Geremek – myśliciel europejski

Nie da się oddzielić badacza historii średniowiecza i cywilizacji europejskiej od doradcy Lecha Wałęsy, od ministra spraw zagranicznych czy od posła do Parlamentu Europejskiego. Ten „polityczny amator”¹² wykorzystywał swoje metody badawcze i naukowe, kiedy pełnił określone funkcje i role. Jego dorobek intelektualny i europejski sposób myślenia zostały docenione podczas belgijskiej prezydencji Rady, kiedy to premier Belgii Guy Verhofstadt zaproponował mu, by wraz z czterema innymi europejskimi osobistościami, [w ramach „Grupy Mędrców”](#), wziął udział w opracowaniu [Deklaracji z Laeken](#) w sprawie przyszłości UE.

Jego analizę europejskiego systemu instytucjonalnego wzbogaciła [refleksja](#) nad rozbiorem Polski przez trzy sąsiadujące z nią mocarstwa. Geremek często przypominał, że *liberum veto* (a więc zasada jednomyślności) było jedną z przyczyn upadku Unii polsko-litewskiej, która aż do XVIII w. była potężną monarchią. Dostrzegał w tym zbieżność z wymaganiami [jednomyślności](#) w niektórych decyzjach podejmowanych w ramach UE, ukazując ryzyko impasu decyzyjnego i osłabienia demokracji.

Geremek podzielił się swoimi przemyśleniami historycznymi w czerwcu 2008 r. podczas przesłuchania przed francuskim [Zgromadzeniem Narodowym](#), poświęconego sprawom pamięci, zaledwie trzy tygodnie przed swoją śmiercią. Przywołując wypaczenia politycznej instrumentalizacji historii, prof. Geremek podkreślał znaczenie upamiętniania i tworzenia miejsc historycznych i pomników dla kształtowania pamięci zbiorowej. W przypadku integracji europejskiej miał na myśli [ponowne zjednoczenie pamięci](#), które uważał za znacznie trudniejsze niż zjednoczenie gospodarcze i administracyjne. Pamięć o tych samych wydarzeniach może być bardzo różna. Na przykład pierwsza wojna światowa jednym kojarzy się z rzezią w okopach Verdun, a innym z niepodległością odzyskaną przez kraje Europy Środkowej wraz z zakończeniem wojny. Druga wojna światowa jest źródłem jeszcze większych sprzeczności, pogłębionych blisko 50-letnim przecięciem kontynentu żelazną kurtyną. Przywołując wspólne dla średniowiecza duchowe korzenie, specjalista w dziedzinie tej epoki dostrzegał w nich także istotę rozbieżnego rozwoju. Znalazł punkty wspólne z renesansem, a także z oświeceniem, dzięki którym zakorzenił się w Europie humanizm i nastąpiła epoka rozumu. W ten sposób godność ludzka i duchowość stały się dwoma głównymi kierunkami myślenia w Unii Europejskiej.

Bronisław Geremek z Simone Veil

Źródło: [Archiwum Parlamentu Europejskiego](#). Zdjęcie wykonane w Parlamencie Europejskim, Strasburg, luty 2007 r.

Zdaniem Geremka wspólne podręczniki do historii i praca historyków mogłyby rozwiązać problem sprzeczności pamięci, gdyż „[pamięć zbiorowa](#) jest wynikiem wychowania, wyboru, orientacji politycznej, ideologicznej”. Ubolewał, że w traktatach europejskich nie wspomina się o wspieraniu „kultury europejskiej w jej jednoczącym aspekcie”, co wynika z obawy, „że zjednoczenie Europy odbędzie się kosztem specyfiki narodowej”. Widział w tym „niebezpieczeństwo zwracania się ku nacjonalizmowi, co znajduje wyraz w nacjonalistycznych radykalizmach i tendencjach do patriotyzmu gospodarczego w niektórych starych państwach członkowskich Unii”.

Zakwestionował stwierdzenie niesłusznie przypisywane Jeanowi Monnetowi: „gdybym miał zacząć od nowa, zacząłbym od [kultury](#)”.¹³ Próba zjednoczenia umęczonych wojną narodów byłaby skazana na niepowodzenie zaledwie kilka lat po jej zakończeniu. Oceniał, że dopiero w latach 2000 nadszedł czas, aby po integracji gospodarczej nadać UE wymiar polityczny i kulturowy. Mówił w związku z tym: „Stworzyliśmy Europę, teraz musimy stworzyć Europejczyków. W przeciwnym przypadku, możemy ją stracić”¹⁴, parafrazując sławną formułę Massima d'Azeglio na temat zjednoczenia Włoch. Marzył, żeby „UE nie była [postrzegana](#) jako pole działania głównych księgowych. Unia Europejska musi stworzyć miejsce dla poetów życia, filozofów i obywateli. W ten właśnie sposób postrzegam rolę Parlamentu”. Chciał, aby Parlament Europejski odrywał główną rolę w procesie tworzenia europejskiej przestrzeni publicznej.

PODSTAWOWE ŹRÓDŁA

Bronisław Geremek, *Rozmowy polskie 1988–2008*, Universitas, 2015.

Bronisław Geremek, *Głos w Europie*, Fundacja Jeana Monneta na rzecz Europy i Ośrodek Badań Europejskich, 2009.

PRZYPISY

- ¹ B. Geremek, „Plan Marshalla a integracja europejska”, wystąpienie wygłoszone w Paryżu, 13 czerwca 2007 r., w „Bronisław Geremek. Głos w Europie”, Fundacja Jeana Monneta na rzecz Europy i Ośrodek Badań Europejskich, 2009, s.36.
- ² A. Dulphy, Ch. Manigand, „[Bronisław Geremek](#)”, w *Histoire@Politique*, 2008/3 (nr 6), s. 13.
- ³ tamże.
- ⁴ A. Friszke, „[Bronisława Geremka droga do wolnej Polski](#)”, *Więź*, 6 marca 2017.
- ⁵ B. Geremek, *La Potence ou la pitié : l'Europe et les pauvres du Moyen Âge à nos jours*, Gallimard, 1987, [[Litość i szubienica. Dzieje nędzy i miłosierdzia](#), Czytelnik, 1989].
- ⁶ B. Geremek, *La stirpe di Caino : l'immagine dei vagabondi e dei poveri nelle letterature europee dal 15. al 17. secolo*, Il Saggiatore, 1988, [[Świat „opery żebraczej”](#). Obraz włóczęgów i nędzarzy w literaturze europejskiej XV–XVII wieku, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989].
- ⁷ J. Głazewski, „[Wstęp](#), Bronisław Geremek i etyka zaangażowania politycznego”, w Bronisław Geremek, *Rozmowy polskie 1988-2008*, Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka i Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2015, s. 11-30.
- ⁸ P. Pleskot, „[Siła alternatywnej dyplomacji](#). Polityka zagraniczna „Solidarności” w latach osiemdziesiątych – rola Bronisława Geremka”, w: Bronisław Geremek. Ojciec polskiego liberalizmu, Warszawa 2010, s. 85–97.
- ⁹ J. Tepli, „[Interes państwa i narodu](#)”, w „Bronisław Geremek. Rozmowy polskie 1988-2008”, Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka i Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2015, s. 183-187.
- ¹⁰ A. Michnik, „[Wcielenia Bronisława Geremka](#)”, w *Głos w Europie*, Fundacja Jeana Monneta na rzecz Europy i Ośrodek Badań Europejskich, 2009.
- ¹¹ J. Żakowski red., *Rok 1989. Geremek opowiada. Żakowski pyta*, Agora SA, Warszawa 2008, s. 420-421.
- ¹² A. Dulphy, Ch Manigand, tamże.
- ¹³ B. Geremek „[Thinking about Europe as a Community](#)”, w *What holds Europe Together?*, Krzysztof Michalski editor, Central European University, 2006, s. 5-12.
- ¹⁴ B. Geremek, „L'Europe en crise”, Wstęp do książki *Visions d'Europe*, Odile Jacob, 2007.

Autorka dziękuje Fundacji Centrum im. prof. Bronisława Geremka, a w szczególności Panu Wojciechowi Białożyttowi, za inspirującą wymianę poglądów oraz dostęp do archiwalnych zdjęć.

ZASTRZEŻENIE PRAWNE I PRAWO AUTORSKIE

Niniejszy dokument został przygotowany z myślą o posłach do Parlamentu Europejskiego i członkach personelu parlamentarnego. Zawiera informacje, które mogą być pomocne w pracach parlamentarnych. Wyłączną odpowiedzialność za jego treść ponoszą autorzy, a wyrażonych w nim opinii nie należy traktować jako oficjalnego stanowiska Parlamentu.

Powielanie i tłumaczenie dokumentu do celów niekomercyjnych jest dozwolone, pod warunkiem że podane zostanie źródło, a Parlament Europejski zostanie wcześniej powiadomiony i otrzyma egzemplarz publikacji.

© Unia Europejska, 2021.

Autorzy zdjęć: © Unia Europejska; PE.

eprs@ep.europa.eu (kontakt)

www.eprs.ep.parl.union.eu (intranet)

www.europarl.europa.eu/thinktank (internet)

<http://epthinktank.eu> (blog)

